

Divdesmitā gadsimta anatomiskās kolekcijas: nozīmīgas arī divdesmit pirmajā gadsimtā?

Ieva Lībiete

*Rīgas Stradiņa universitāte,
Medicīnas vēstures institūts, Anatomijas muzejs, Latvija*

Ievads. Eiropas medicīnas fakultāšu anatomisko kolekciju vēsturē 20. gadsimtā bija vērojami diametrāli pretēji notikumi. Gadsimta pirmajā pusē kolekcijas gan eksponātu skaits, gan prestiža ziņā atradās savā apogejā, savukārt gadsimta otrajā pusē, mainoties anatomijas apmācību metodēm un zinātniskajai interesei fokusējoties uz mikroanatomiju, kolekcijas šķietami zaudēja savu pamata mērķauditoriju – medicīnas profesionāļus – un līdz ar to arī savu sākotnējo jēgu, tādēļ nereti tas noveda arī pie fiziskas kolekciju izžušanas. Viena no šādām tipiskām 20. gadsimta kolekcijām, kas saglabājusies līdz mūsdienām, ir Rīgas Stradiņa universitātes Anatomijas muzeja kolekcija, kas šobrīd meklē jaunu “balsi”, lai kļūtu nozīmīga un jēgpilna plašākai auditorijai.

Darba mērķis, materiāls un metodes. Pētījuma mērķis ir, rekonstrējot Rīgas Stradiņa universitātes Anatomijas muzeja vēsturi, analizēt mainīgās muzeja mērķauditorijas un kolekcijas interpretācijas laikposmā no 1920. līdz 2017. gadam, kā arī aktualizēt kolekcijas potenciālos mūsdienu vēstījumus. Pētījumā izmantoti Rīgas Stradiņa universitātes Anatomijas muzeja krājuma materiāli, 1920.–1940. gada periodika, publicētās atmiņas un akadēmiskā literatūra.

Rezultāti. Anatomijas muzeja (dibināts 1920. gadā) kolekcija veidojusies 20. gadsimta 20.–30. gados Anatomikumā, tobrīd Latvijas Universitātes Medicīnas fakultātes sastāvā. Pirmo divu Anatomijas institūta vadītāju Gastona Bakmaņa (1920–1925) un Arsēnija Starkova (1925–1927) laikā muzejs lielākoties izmantots pētniecības un studiju vajadzībām. Nākamā vadītāja Jēkaba Prīmaņa (1928–1944) iecere “zināmās dienās” atvērt Anatomijas muzeju publikai nerealizējās. Tomēr kolekcija plašāku auditoriju sasniedza, piedaloties grandiozajās veselības aizsardzības izstādēs.

1950. gadā muzeju iekļāva Rīgas Medicīnas institūta sastāvā un tas daļēji turpināja mācību muzeja funkciju, ļaujot ar “fundamentālā” muzeja ekspozīciju iepazīties arī ekskursantiem. Atsevišķas kolekcijas daļas ieguva specifisku interpretāciju, piemēram, teratoloģiskā kolekcija 20. gadsimta 60. gados tikusi izmantota antireliģiskajai propagandai.

Laika gaitā muzeju arvien mazāk izmantoja studentu apmācībai, tādēļ 20. gadsimta 80. gadu sākumā mērķtiecīgi tika paplašināta muzeja auditorija, interpretējot kolekciju veselības propagandas mērķiem skolēnu auditorijām. 1987. gadā muzeju iekļāva Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja sastāvā. Šis periods sakrita ar Trešo atmodu un tai raksturīgo “Latvijas laika” romantizāciju, tāpēc Rūtas Linbergas laikā (1987–2000) muzejs ieguva savu vēsturisko seju un muzeja naratīvā nozīmīgu vietu ieņēma cilvēki, kas šo kolekciju bija veidojuši. Savukārt pēdējās desmitgadēs muzeja pamata mērķauditorija bija vispārīglītojošo iestāžu skolēni un anatomiskā kolekcija tika izmantota kā rīks anatomijas, veselības mācības un higiēnas skaidrošanai skolu jaunatnei. 2017. gadā kolekcija atgriezās Rīgas Stradiņa universitātes paspārnē.

Secinājumi. Gandrīz simt gadu pastāvēšanas laikā Anatomijas muzeja mērķauditorijas un kolekcijas interpretāciju ir ietekmējusi gan tā institucionālā padotība, gan personālijas, gan laikmeta notikumi. Šodien anatomisko kolekciju lietojums skatāms daudz plašākā, ne tikai sabiedrības veselības izglītības, kontekstā. Pēdējos gados radītas vairākas iniciatīvas (piemēram, Leidenes konvencija, 2012), kas izceļ anatomiskās kolekcijas kā akadēmisku, zinātnisku, medicīnisku, institucionālu un kultūrvēsturisku mantojumu. Turklāt vairāki pēdējos gados veikti ģenētiski un epidemioloģiski pētījumi liecina, ka vēsturiskās anatomiskās kolekcijas ir uzskatāmas par audu banku, kuru iespējamo izmantojumu mums parādīs nākotne. Līdz ar to arī Rīgas Stradiņa universitātes Anatomijas muzejam šodien piemīt potenciāls piesaistīt daudzveidīgāku auditoriju nekā jebkad iepriekš.